

ضرورت تهیه و تدوین نظام حقوقی حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در ایران

شورای مطبوعات و اصول اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری

بخش دوم

دکتر کاظم معتمدنژاد

اشاره:

نخستین بخش از طرح توجیهی «ضرورت تهیه و تدوین نظام حقوقی حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در ایران» شامل مقررات بنیادی حرفه روزنامه‌نگاری از قبیل قانون استقلال حرفه‌ای و پیمان دسته‌جمعی کار روزنامه‌نگاران حرفه‌ای در شماره پیشین رسانه (شماره ۴۱ تابستان ۱۳۷۹) از نظر گذشت. در دومین قسمت که اینک پیش‌روی دارید مقررات تأسیس شورای مطبوعات برای حراست از اجرای اصول اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری، شامل مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری و مقررات تأسیس و فعالیت شورای مطبوعات همراه با توضیحاتی پیرامون جایگاه و نحوه فعالیت شورای مطبوعات در چند کشور غربی و در حال توسعه مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

۲. مقررات تأسیس شورای مطبوعات برای حراست از اجرای اصول اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری

در یک قرن اخیر، به موازات پیشرفت و گسترش فعالیت‌های حرفه‌ای روزنامه‌نگاری و با توجه به حساسیت خاص این فعالیت‌ها، از لحاظ رعایت واقع‌گرایی و بی‌طرفی و حفظ منافع و مصالح عمومی و احترام به حیثیت شخصی و زندگی خصوصی افراد، برای انجام صحیح و دقیق وظایف و مسؤولیت‌های روزنامه‌نگاران، در اکثر کشورها در کنار معیارها و ضابطه‌های حقوقی مربوط به محدودیت‌ها و جرایم مطبوعاتی، که در قوانین مصوب پارلمان پیش‌بینی می‌شوند و از سوی مقامات قضایی مورد پیگیری و رسیدگی قرار می‌گیرند، مجموعه‌هایی از مقررات اخلاقی روزنامه‌نگاری نیز به وسیله سازمان‌های حرفه‌ای گردانندگان مطبوعات و انجمن‌ها و اتحادیه‌های حرفه‌ای روزنامه‌نگاران تدوین و تصویب گردیده‌اند و برای حراست از اجرای آنها،

نهادهای ویژه‌ای با نام‌های «شورای مطبوعات» یا «شورای وسایل ارتباط جمعی» و نظایر آنها تأسیس شده‌اند.

با توجه به آن که در ایران تاکنون برای تدوین و تصویب مجموعه‌ای از مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری اقدام مهمی صورت نگرفته است و به همین سبب درباره ضمانت اجرای این مقررات و حصول اطمینان به تحقق آنها، تأسیس نهاد خاصی مانند «شورای مطبوعات» نیز طرف توجه واقع نشده است، شناخت اهمیت این دو امر و توجه به تجربیات جهانی مربوط به آنها، در سطح‌های ملی و بین‌المللی ضروری است.

الف: مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری

ضرورت تدوین و تصویب اصول و مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری، همراه با توسعه مطبوعات خبری تجارتي، از اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، ابتدا از سوی انجمن‌ها و اتحادیه‌های حرفه‌ای صاحبان مطبوعات و روزنامه‌نگاران کشورهای غربی و پس از آن در سطح جهانی از طرف سازمان‌های حرفه‌ای بین‌المللی و منطقه‌ای و همچنین «جامعه ملل» و «سازمان ملل متحد» مورد توجه قرار گرفت.

روزنامه‌نگاران کشورهای اسکاندیناوی در تهیه و تدوین این‌گونه مقررات، پیشگام بوده‌اند. کشورهای نروژ، سوئد و فنلاند به ترتیب در سال‌های ۱۹۱۲، ۱۹۱۶ و ۱۹۱۹ از مجموعه‌های مقررات اخلاقی روزنامه‌نگاران برخوردار شدند. «سندیکای ملی روزنامه‌نگاران فرانسه» در سال ۱۹۱۸، مجموعه‌ای از مقررات اخلاقی، با عنوان «منشور وظایف و مسؤولیت‌های روزنامه‌نگاران» را تصویب کردند. در ایالات متحده آمریکا، «انجمن سردبیران روزنامه‌های آمریکا» در سال ۱۹۲۳، اصول کلی اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری را به تصویب

رساند و اتحادیه ملی روزنامه‌نگاران انگلستان، در سال ۱۹۳۶ نخستین مجموعه مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری را تدوین و تصویب کرد.

پس از جنگ جهانی دوم، در بسیاری از کشورهای غربی و غیرغربی، مجموعه‌های مختلفی درباره مقررات اخلاقی روزنامه‌نگاری و سایر فعالیت‌های ارتباطی (رادیویی، تلویزیونی و سینمایی) تدوین و تصویب شدند. در میان کشورهای در حال توسعه، کشورهای هند (۱۹۴۷)، ترکیه (۱۹۶۰)، شیلی (۱۹۶۳)، کره جنوبی (۱۹۶۴)، اندونزی (۱۹۶۸)، نیجریه (۱۹۷۰) مصر (۱۹۷۲) در این زمینه پیشگام به‌شمار می‌روند.

در سطح‌های منطقه‌ای و بین‌المللی نیز در فاصله دو جنگ جهانی اول و دوم، مجموعه‌های مقررات اخلاقی حرفه‌ای فراوانی، تدوین و تصویب شده‌اند، که مهم‌ترین آنها با توجه به تقدم تاریخی، «مجموعه مقررات اخلاقی روزنامه‌نگاری» مصوب «کنفرانس مطبوعات سراسر آمریکا» (سال ۱۹۲۶ در واشنگتن)، «مجموعه اصول اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری»، مصوب «اتحادیه بین‌المللی انجمن‌های مطبوعاتی» (سال ۱۹۳۶ - پراگ) و «مجموعه مقررات شرافتی حرفه‌ای» مصوب «فدراسیون بین‌المللی روزنامه‌نگاران» (سال ۱۹۳۹) را شامل می‌شوند.

در دوره بعد از جنگ جهانی دوم، اقدامات سازمان ملل متحد، برای تدوین و تصویب مقررات اخلاقی بین‌المللی مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی، که در سال ۱۹۵۲ به پیشنهاد طرح مربوط به آن به مجمع عمومی ملل متحد منتهی شد ولی به تصویب نهایی نرسید، اعلامیه سال ۱۹۵۴ «فدراسیون بین‌المللی روزنامه‌نگاران» در شهر بوردو در فرانسه راجع به اخلاق و رفتار حرفه‌ای روزنامه‌نگاری و همچنین اعلامیه سال

۱۹۸۳ «یونسکو» در مورد اصول اخلاقی و وسایل ارتباط جمعی، قابل توجه‌اند.

در همین دوره، در سطح منطقه‌ای هم «اعلامیه» مربوط به وظایف و حقوق روزنامه‌نگاران» که در نوامبر ۱۹۷۱ از طرف نمایندگان سندیکاها و اتحادیه‌های روزنامه‌نگاران شش کشور عضو جامعه اقتصادی اروپا (اتحادیه اروپایی کنونی) در مونیخ صادر شد و به «اعلامیه مونیخ» معروف است، از اهمیت خاص برخوردار است. علاوه بر آن، از لحاظ منطقه‌ای، اعلامیه سال ۱۹۷۶ «فدراسیون روزنامه‌نگاران آمریکای لاتین» و اعلامیه سال ۱۹۸۵ کنفدراسیون روزنامه‌نگاران کشورهای عضو «آسه آن» در جنوب شرقی

اصول، که در ۸ بند و با عنوان «نظام مطبوعات» در مهرماه سال ۱۳۴۲، در یکی از جلسات هیأت مدیره «سندیکای نویسندگان و خبرنگاران مطبوعات»، به تصویب رسید و متن آن در بولتن خبری سندیکای مذکور انتشار یافت، کوشش دیگری در این زمینه صورت نگرفت. در دوره پس از انقلاب هم، به سبب توقف کار سندیکای یادشده و عدم تأسیس و فعالیت نهاد یا نهادهای حرفه‌ای جدید روزنامه‌نگاری، امکان اقدام عملی برای تدوین و تصویب مجموعه مقررات اخلاقی موردنظر وجود نداشت. البته در این میان، به ابتکار «مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها» در معاونت مطبوعاتی

مطلوب برای آزادی مطبوعات و به ویژه تأسیس انجمن صنفی روزنامه‌نگاران در پاییز همان سال، خوشبختانه شرایط مساعدی برای تأمین استقلال حرفه روزنامه‌نگاری پدید آمد. به همین جهت، در زمان تشکیل «دومین سمینار بررسی مسائل مطبوعات ایران»، که در خردادماه ۱۳۷۶، به کوشش مرکز مذکور برگزار شد، با تبادل نظر گردانندگان سمینار و مسؤولان انجمن، از سوی این جانب، طرح مجموعه‌ای از اصول اخلاقی حرفه‌ای با عنوان «سیناق اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاران» به سمینار عرضه شد. هدف این طرح، که در واقع به صورت یک پیش‌نویس مقدماتی پیشنهاد گردیده بود، جلب پیشنهادهای اصلاحی و تکمیلی و تسهیل کوشش‌های بعدی انجمن صنفی روزنامه‌نگاران برای تدوین و تصویب نهایی مجموعه مقررات اخلاقی حرفه‌ای موردنیاز کشور بود.^(۲)

■ پس از جنگ جهانی دوم، در بسیاری از کشورهای غربی و غیرغربی، مجموعه‌های مختلفی درباره مقررات اخلاقی روزنامه‌نگاری و سایر فعالیت‌های ارتباطی (رادیویی، تلویزیونی و سینمایی) تدوین و تصویب شدند.

ب: مقررات تأسیس و فعالیت شورای مطبوعات

شوراهای مطبوعات، که در دهه دوم قرن بیستم هم‌زمان با تدوین و تصویب نخستین مجموعه‌های اصول اخلاقی حرفه‌ای روزنامه‌نگاری، در کشورهای اسکانندیناوی در شمال اروپا پدید آمدند، پس از تأسیس نمونه جدیدی از آنها در انگلستان در دوره بعد از جنگ جهانی دوم، به تدریج جنبه جهانی پیدا کردند به طوری که اکنون در بسیاری از کشورهای دنیا برای تأمین ضمانت اجرای مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری، نمونه‌های مختلفی از این‌گونه شوراهای ایجاد شده‌اند و بعضی از کشورها هم با تعمیم هدف‌های شوراهای مطبوعاتی مذکور در مورد عملکرد وسایل ارتباط جمعی دیگر، نهادهای مشابهی با عنوان‌های «شورای رسانه‌ها»، «شورای ارتباطات جمعی» یا «شوراهای روزنامه‌نگاری» تشکیل داده‌اند. لازم به یادآوری است که در تأسیس

آسیا درباره اصول اخلاقی روزنامه‌نگاری، نیز شایان یادآوری‌اند.^(۱)

در ایران، همانطور که اشاره شد، هنوز هیچگونه اقدام جدی و مؤثری در مورد تصویب و اجرای مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری انجام نگرفته است. در دوره پیش از انقلاب اسلامی، تحت تأثیر شرایط سیاسی نامطلوب وقت و محدودیت‌های مطبوعاتی و شرایط نامساعد فعالیت‌های روزنامه‌نگاری، همان‌گونه که به آزادی و استقلال مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی توجهی نمی‌شد، موضوع اصول اخلاقی روزنامه‌نگاری هم با بی‌اعتنایی روبرو بود. به همین لحاظ در این دوره جز تدوین مجموعه کوتاهی از این‌گونه

و تبلیغاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی «نخستین هم‌اندیشی اخلاق مطبوعاتی روزنامه‌نگار مسلمان»، در آذر ماه ۱۳۷۵ در تهران برگزار شد، که با در نظر گرفتن هدف تشکیل آن در جلب همبستگی و همکاری روزنامه‌نگاران کشورهای اسلامی، همچنان که در بند ۴ بیان‌نامه پایانی آن راجع به ایجاد دبیرخانه دائمی هم‌اندیشی اخلاق مطبوعاتی روزنامه‌نگار مسلمان، مورد تأکید قرار گرفته بود، به «تدوین نظامنامه اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگار مسلمان» به‌طور عام، توجه داشت.

پس از انتخابات اخیر ریاست‌جمهوری و ایجاد فضای نسبتاً

برخی از این شوراهای، علاوه بر هدف اولیه که حراست از اصول اخلاقی حرفه‌ای روزنامه‌نگاری است هدف‌های دیگری مانند مشورت‌دهی در زمینه وضع قوانین و مقررات جدید مطبوعاتی و ارتباطی، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی راجع به مطبوعات و ارتباطات و از جمله چگونگی مقابله با تمرکز اقتصادی و انحصارگری مؤسسات ارتباطی بزرگ سرمایه‌داری و تعیین ضوابط و معیارهای کمک‌های دولتی به مطبوعات و وسایل ارتباطی دیگر و همچنین همکاری با سازمان‌ها و تشکلهای حرفه‌ای مطبوعاتی و روزنامه‌نگاری برای صدور کارت هویت حرفه‌ای روزنامه‌نگاران هم مورد توجه قرار می‌گیرند.

همچنین باید خاطر نشان ساخت که اگر چه اکثر شوراهای مطبوعاتی یا ارتباطی کنونی کشورها، با ابتکار نهادهای حرفه‌ای روزنامه‌نگاران و صاحبان و مدیران مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی، ایجاد شده‌اند، در عین حال دولت‌ها هم در این زمینه نقش مهمی ایفا کرده‌اند و برخی از این شوراهای به پیشنهاد قوه مجریه و تصویب قوه مقننه، پدید آمده‌اند.

نخستین شوراهای مطبوعاتی جهان، که در سال‌های ۱۹۱۲، ۱۹۱۶ و ۱۹۱۹ به ترتیب در نروژ، سوئد و فنلاند ایجاد شدند، با عنوان «دادگاه شرافت مطبوعات» و برای نظارت بر اجرای اصول اخلاقی حرفه‌ای مصوب سازمان‌ها و نهادهای مالکان و مدیران مطبوعات و انجمن‌ها و اتحادیه‌های روزنامه‌نگاران، تشکیل شدند. این شوراهای در طول چندین دهه فعالیت تحول زیادی پیدا نکردند و تنها در سوئد، از سال ۱۹۶۹ در کنار نمایندگان منتخب تشکلهای حرفه‌ای دوگانه مدیران مؤسسات مطبوعاتی و روزنامه‌نگاران آنها مقام خاصی به عنوان «اوموزمن»^۱ ایجاد شده است که نقش میانجی و منصف بین شکایت‌کنندگان از

مطبوعات و داوری‌کنندگان عضو شورای مطبوعات را به عهده دارند.

شورای مطبوعات انگلستان

تأسیس «شورای مطبوعات»^۲ انگلستان، که در دوره بعد از جنگ جهانی دوم و در زمان زمامداری حزب کارگر انگلستان در نخستین سال‌های بعد از این جنگ، به دنبال تصمیم حکومت کارگری برای تشکیل نخستین کمیسیون تحقیق در امور مطبوعات (در سال‌های ۱۹۴۷ تا ۱۹۴۹) و مقابله با تشدید انحصارهای مطبوعاتی و چاره‌جویی در برابر

نمایندگان منتخب نهادهای حرفه‌ای مالکان و مدیران مطبوعات (۱۲ نفر) و نمایندگان منتخب روزنامه‌نگاران حرفه‌ای (۱۲ نفر) و یک رئیس مورد حمایت دوطرف، تشکیل شد و کار بررسی و تصمیم‌گیری راجع به شکایت‌های خوانندگان مطبوعات از مندرجات آنها را آغاز کرد. در زمان تأسیس این شورا، توصیه نخستین کمیسیون تحقیق درباره مطبوعات، که ضرورت اختصاص ۲۰ درصد اعضای شورای مذکور، به نمایندگان مردم عادی و افراد غیر وابسته به مطبوعات را مورد تأیید قرار داده بود،

■ ضرورت تدوین و تصویب اصول و مقررات اخلاقی حرفه‌ای روزنامه‌نگاری، همراه با توسعه مطبوعات خبری تجارتي، از اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، ابتدا از سوی انجمن‌ها و اتحادیه‌های حرفه‌ای صاحبان مطبوعات و روزنامه‌نگاران کشورهای غربی و پس از آن در سطح جهانی از طرف سازمان‌های حرفه‌ای بین‌المللی و منطقه‌ای و همچنین «جامعه ملل» و «سازمان ملل متحد» مورد توجه قرار گرفت.

رعایت نشد. تا آن که پس از تشکیل این کمیسیون تحقیق درباره مطبوعات انگلستان (۱۹۶۱-۶۲) و تأکید مجدد از سوی این کمیسیون راجع به ترکیب طرف توجه کمیسیون پیشین، در سال ۱۹۶۳ اساسنامه شورا مورد تجدیدنظر قرار گرفت و ترکیب شورا به صورتی درآمد که ۴۰ درصد اعضای آن، منتخب مالکان و مدیران مطبوعات و ۴۰ درصد دیگر منتخب روزنامه‌نگاران حرفه‌ای و ۲۰ درصد هم نمایندگان مردم معمولی و به اصطلاح نمایندگان افکار عمومی بودند. از سال ۱۹۵۳، تا سال ۱۹۹۱، که

مستدرجات غیر اخلاقی روزنامه‌های جنجالی و هیجان‌انگیز این کشور، با توصیه خاص کمیسیون یادشده برای پیروی از تجربیات قبلی کشورهای اسکاندیناوی در این زمینه، صورت گرفت، در جلب توجه کشورهای دیگر دنیا به ایجاد این نوع شوراهای در طول دهه‌های بعد، تأثیر فراوان گذاشته است.

شورای مطبوعات انگلستان در سال ۱۹۵۳، در حالی که مورد حمایت شدید اتحادیه مللی روزنامه‌نگاران و مورد مخالفت مالکان و مدیران مطبوعات قرار داشت، با مشارکت تعداد مساوی از

چگونگی تمرکز اقتصادی و تحول مالکیت گروه‌های مطبوعاتی را نیز انتشار می‌داد.

از اواسط دهه ۱۹۷۰، بر اثر بحران اقتصادی و تشدید تمرکزگرایی و انحصارگری مؤسسات بزرگ مطبوعاتی و توجه روزنامه‌های عامه‌پسند وابسته این مؤسسات، به انتشار مطالب جنجالی و هیجان‌انگیز برای جلب تیراژ هرچه بیشتر، شکایات‌های خوانندگان در برابر شورای مطبوعات نیز افزایش یافتند و کار این شورا را دشوارتر کردند. در همین اوضاع و احوال، سومین کمیسیون تحقیق مطبوعات انگلستان - که در سال ۱۹۷۷ به ریاست لرد مک‌گرگور تشکیل شد - ضمن توصیه به دولت برای کمک به بهبود شرایط اقتصادی و مالی مطبوعات مستقل به شورای مطبوعات هم توصیه کرد تا برای تأثیرگذاری مؤثرتر آن بر اجرای اصول اخلاقی حرفه‌ای، مجموعه‌ای از این اصول را تدوین و تصویب کند و تمام مطبوعات را به رعایت آنها، دعوت نماید.

پس از آن، با پیروزی مجدد حزب محافظه‌کار در انتخابات عمومی انگلستان و آغاز زمامداری خانم «مارگارت تاچر» و تعقیب سیاست‌های افراطی آزادی‌گرایی اقتصادی از سوی دولت وی، تمرکز اقتصادی و انحصارخواهی مؤسسات بزرگ مطبوعاتی هم افزایش یافت و دولت محافظه‌کار در حمایت از این مؤسسات، در سال‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۸۲، قوانین تازه‌ای در جهت محدود کردن اختیارات سندیکاهای کارگران چاپ و مقابله با مخالفت‌های آنان علیه نوسازی چاپخانه‌ها و همچنین کاهش دادن نفوذ اتحادیه ملی روزنامه‌نگاران در مؤسسات مطبوعاتی به تصویب رساند و بر اثر آنها، قدرت عمل یلامعارضی برای صاحبان و مدیران روزنامه‌های پرتیراژ عامه‌پسند پدید آمد و موقعیت آنان را در نهادهای مبتنی بر همکاری مشترک مالکان و

■ در ایران، هنوز هیچگونه اقدام جدی و مؤثری در مورد تصویب و اجرای مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری انجام نگرفته است.

■ کشورهای نروژ، سوئد و فنلاند به ترتیب در سال‌های ۱۹۱۲، ۱۹۱۶ و ۱۹۱۹ از مجموعه‌های مقررات اخلاقی روزنامه‌نگاران برخوردار شدند.

در سال ۱۹۶۶، ۳۵۰ شکایت واصله به شورا، یا به سبب ضعف دلایل مورد استناد ارتکاب تخلف مطبوعاتی، برای رسیدگی و دادرسی پذیرفته نگردیدند یا از طرف شاکیان، پس گرفته شدند. از میان ۷۹ شکایت پذیرفته شده، ۴۱ مورد آن به صدور رأی محکومیت و ۳۸ مورد آن به صدور رأی برائت، منتهی گردیدند. ضمانت اجرای محکومیت نشریات هم تنها آن بود که مدیر نشریه محکوم شده، به لحاظ اخلاقی موظف بود، رأی شورا را در صفحات آن منتشر کند.

در مجموع، در طول دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰، نظام نظارت شورای مطبوعات انگلستان بر اجرای اصول اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری رضایت‌بخش به نظر می‌رسید و مدیران مطبوعات کوشش می‌کردند، برای پیشگیری از محکومیت خود از سوی همکاران و روزنامه‌نگاران عضو شورا، به کیفیت اخلاقی مندرجات نشریات توجه بیشتری مبذول دارند.

شورای مطبوعات انگلستان، نشریه سالانه‌ای با عنوان «مطبوعات و مردم»^۲ منتشر می‌کرد و ضمن ارائه گزارش فعالیت‌های خود و چاپ متن نظرات و آراء صادر شده درباره شکایات‌های مطبوعاتی خوانندگان، آمار و ارقام مربوط به دگرگونی‌های نشریات و افزایش یا کاهش تعداد و تیراژ آنها و همچنین

شورای مطبوعات انگلستان جای خود را به «کمیسیون شکایات‌های مطبوعاتی»^۳ سپرد، شورای مذکور به موجب اساسنامه‌اش موظف بود با جمع‌آوری نظرات و آرای که از سوی آن راجع به شکایات‌های وارده علیه مطبوعات، داده می‌شوند، نوعی رویه قضایی حاری اصول اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری پدید آورد. شیوه کار رسیدگی و دادرسی شورا بر این اساس استوار بود که ابتدا هرکدام از شکایات‌های دریافتی از خوانندگان برای سردبیر نشریه مورد شکایت ارسال می‌گردید و در صورتی که وی رضایت خواننده یا جبران خطای اخلاقی روزنامه یا مجله را فراهم نمی‌ساخت، شورای مطبوعات پرونده خاصی برای رسیدگی به آن ترتیب می‌داد و در جلسه یا جلسه‌های عمومی خود با حضور کلیه اعضای آن، شکایت را بررسی می‌کرد. در صورت عدم پذیرش اتهام، ارائه رسیدگی متوقف می‌شد و در صورت قبول اتهام، رسیدگی در مورد آن ادامه می‌یافت و به صدور رأی منتهی می‌گردید.

شکایات‌های رسیده به شورای مطبوعات، متعدد و مختلف بودند و نوشته‌ها، طرح‌ها و نقاشی‌ها و کاریکاتورها و متن‌های گوناگون مندرج در نشریات را در برمی‌گرفتند. به عنوان مثال،

مدیران و روزنامه‌نگاران، تقویت کرد.

در اواخر دهه ۱۹۸۰، شورای مطبوعات انگلستان در مقابل افزایش شکایت‌های دریافتی علیه روزنامه‌ها، حالت درماندگی و نارکارایی پیدا نموده بود و در چنین شرایطی بود که دولت محافظه‌کار با تشکیل کمیته‌ای به ریاست «دیوید کالکوت»، حقوقدان و استاد دانشگاه کمبریج، مقدمات دگرگونی ساختاری شورای مطبوعات را فراهم ساخت. پس از انتشار گزارش نهایی این کمیته، که در ماه ژوئن ۱۹۹۰ صورت گرفت و ضمن آن از گردانندگان مطبوعات خواسته شد تا هر چه زودتر، برای «خود مقررات‌گذاری اخلاقی» و «خود انضباطی» در این زمینه اقدام کنند و در غیراین صورت دولت ناچار خواهد شد از طریق قانون‌گذاری پارلمانی درباره آن اقدام نماید، به سرعت مقدمات تشکیل نهاد جدیدی به نام «کمیسیون شکایت‌های مطبوعاتی» به جای «شورای مطبوعات» فراهم گردیدند - این کمیسیون از اول ژانویه ۱۹۹۱، به ریاست «لرد مک‌گور» رئیس سومین کمیسیون تحقیق مطبوعات که در بالا به نام او اشاره شد - کار خود را آغاز کرد و به زودی مجموعه‌ای از مقررات اخلاقی حرفه‌ای روزنامه‌نگاری، با عنوان «مجموعه مقررات عملی»^۷ به تصویب رساند. این مجموعه، دارای ۱۶ بند است و عدم رعایت آنها از سوی نشریات، می‌تواند به شکایت از آنها در کمیسیون مذکور منتهی شود.

«کمیسیون شکایت‌های مطبوعاتی»، دارای ۱۳ عضو است که در میان آنان، ۶ عضو مستقل و بدون وابستگی به مطبوعات و ۷ عضو، مرکب از مدیران نشریات (۳ عضو به نمایندگی از طرف روزنامه‌های «دیلی استار»، «دیلی تلگراف» و هفته‌نامه «نیوز اوف دورد» و ۴ عضو به نمایندگی از سوی نشریات شهرستان‌ها)، حضور دارند.

موضوع عجیب و غیرقابل انتظار در

■ در دوره پیش از انقلاب اسلامی، تحت‌تأثیر شرایط سیاسی نامطلوب وقت و محدودیت‌های مطبوعاتی و شرایط نامساعد فعالیت‌های روزنامه‌نگاری، همان‌گونه که به آزادی و استقلال مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی توجهی نمی‌شد، موضوع اصول اخلاقی روزنامه‌نگاری هم با بی‌اعتنایی روبرو بود.

اعضای این کمیسیون، به شدت انتقاد کرد. وی در گزارش اخیر، خاطر نشان ساخت که در تأسیس کمیسیون مذکور، به توصیه‌ها و پیشنهادهای وی، به ویژه در مورد ایجاد یک دادگاه شکایت‌های مطبوعاتی، متشکل از یک قاضی و دو فرد عادی منتخب قوه قضاییه، توجه نشده است و در نتیجه آن، کمیسیون موردنظر به یک نهاد و مقررات گذار غیر مؤثر، که بیش از حد معمول، در دست مالکان مطبوعات قرار گرفته، تبدیل شده است.^(۳)

شوراهای مطبوعات در کشورهای غربی دیگر

علاوه بر انگلستان، بسیاری از کشورهای اروپایی و آمریکایی و همچنین کشورهای آسیایی و آفریقایی هم در طول دهه‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۹۰، از شوراهای مطبوعاتی، رسانه‌ای و ارتباطی برخوردار شده‌اند.

«شورای مطبوعات»^۸ آلمان در سال ۱۹۵۶ با همکاری سازمان‌های حرفه‌ای صاحبان و مدیران مطبوعات و روزنامه‌نگاران تشکیل گردیده است. این شورا برخلاف همتای انگلیسی قبلی خود به تدوین و تصویب مجموعه مقررات حرفه‌ای اخلاق حرفه‌ای مطبوعاتی اقدام کرده است و در تدارک پیش‌نویس‌های قوانین مطبوعاتی نیز با دولت فدرال و

ترکیب این کمیسیون، عدم حضور نمایندگان روزنامه‌نگاران حرفه‌ای است. شاید بتوان گفت که در نهاد پیشین که با حمایت حزب کارگر و همکاری نزدیک اتحادیه ملی روزنامه‌نگاران، تأسیس شده بود توجه به جایگاه روزنامه‌نگاران در ترکیب اعضای آن، امری طبیعی و بدیهی بود و در کنار آنان، حضور نمایندگان مالکان و مدیران مطبوعات، برای حفظ محیط مساعد همکاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های توافق آمیز نیز ضروری می‌نمود. در صورتی که در تشکیل کمیسیون جدید، که به ابتکار دولت محافظه‌کار سابق تأسیس گردیده است، به سبب روابط نامساعد آن با اتحادیه ملی روزنامه‌نگاران و اقدام‌ها و تصمیم‌های مختلف محافظه‌کاران علیه نفوذ اتحادیه مذکور در هیأت‌های تحریریه مطبوعات، به حضور نمایندگان روزنامه‌نگاران بی‌اعتنایی شده است.

جالب آن که «دیوید کالکوت» رئیس کمیته خاص بررسی وضع اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری در انگلستان که در گزارش سال ۱۹۹۰ خود، تأسیس «کمیسیون شکایت‌های مطبوعاتی» را توصیه کرده بود، طی گزارش دیگری که در سال ۱۹۹۳، پس از پایان دومین سال فعالیت کمیسیون یادشده درباره نتایج تجربیات آن منتشر نمود، از طرز کار و ترکیب

تجربه‌ای که در سال ۱۹۷۲، با ایجاد «شورای رسانه‌ها»^۱ از سوی یک بنیاد غیرمطبوعاتی و غیرحرفه‌ای، موسوم به «صندوق قرن بیستم»^۲، در این زمینه صورت گرفت، نیز با وجود برخورداری از پشتیبانی بعضی از روزنامه‌های مشهور و خبرگزاری‌های آسوشیتدپرس و یونایتدپرس، اینترنت‌ناشنال، به زودی با شکست روبرو شد.

در کشور کانادا هم با آن که نخستین اقدام دولت مرکزی این کشور در سال ۱۹۷۰ برای تأسیس یک «شورای مطبوعاتی ملی»^۳ به سبب عدم استقبال تشکل‌های حرفه‌ای صاحبان و مدیران مطبوعات و روزنامه‌نگاران مواجه گردیده بود، در فاصله سال‌های ۱۹۷۱ تا ۱۹۷۳ در چهار ایالت از ایالات آن، شامل «ویندسوز»، «آلبرتا»، «اونتاریو» و «کیک»، شوراهای مطبوعاتی و رسانه‌ای پدید آمده‌اند.^(۴)

شوراهای مطبوعات در هند، الجزایر، مصر و برخی دیگر از کشورهای آسیایی و عربی

در میان کشورهای در حال توسعه، تجربه‌های هند و الجزایر برای تأسیس شوراهای مطبوعاتی، به عنوان نخستین و آخرین تجربه‌های جالب توجه در این زمینه، شایان یادآوری‌اند.

«شورای مطبوعات هند»^۵ که اولین بار با توصیه نخستین کمیسیون تحقیق مطبوعات این کشور (سال ۱۹۵۴) و به پیروی از تجربه موفق انگلستان در این باره، در سال ۱۹۶۵ تأسیس گردید و تا سال ۱۹۷۶ به فعالیت خود ادامه داد، پس از یک تعطیلی موقت، با تصویب قانون تازه مربوط به آن در سپتامبر ۱۹۸۷، کار خود را از سرگرفت و همچنان به فعالیت ادامه می‌دهد.

این شورا برخلاف شورای مطبوعات انگلستان که با توافق و همکاری سازمان‌های حرفه‌ای صاحبان و مدیران

عملی رسانه‌های اخیر هم به موجب اعلامیه مشترکی که در ژانویه ۱۹۸۹ با «انجمن مدیران مطبوعات سوئیس» امضاء کرده است، بهره‌مند شده است.^(۵) در ایالات متحده آمریکا، به سبب مخالفت مؤسسات بزرگ ارتباطات جمعی با مشارکت روزنامه‌نگاران در تشکیل شوراهای مطبوعاتی و رسانه‌ای، تأسیس این‌گونه شوراها با موفقیت روبرو نگردیده است. به همین لحاظ، نخستین

دولت‌های ایالتی آلمان همکاری گسترده‌ای دارد. ایتالیا در سال ۱۹۵۷ و دانمارک در سال ۱۹۶۸ دارای شورای مطبوعات شده‌اند.^(۴) یکی از آخرین شوراهای مطبوعاتی اروپا، شورای مطبوعات سوئیس است که در سال ۱۹۷۷، از سوی فدراسیون روزنامه‌نگاران این کشور و بدون مشارکت سازمان‌های مالکان و مدیران مطبوعات، ایجاد گردیده است. این شورا، در عین حال از همکاری

مطبوعات و روزنامه‌نگاران تأسیس شده بود، به ابتکار دولت مرکزی هند، ایجاد گردیده است. شورای مطبوعات هند، دارای ۲۹ عضو، شامل ۲۸ عضو معمولی و یک رئیس است که برای مدت سه سال به عضویت آن برگزیده می‌شوند. ۱۳ تن از اعضای شورا، نمایندگان روزنامه‌نگاران (۶ نفر از سردبیران و ۷ تن از سایر روزنامه‌نگاران)، ۷ نفر آنان، نمایندگان مالکان و مدیران مؤسسات مطبوعاتی

وکلای دادگستری و آکادمی‌های علوم) و ۵ نفر از اعضای پارلمان هند (۳ تن از مجلس نمایندگان و ۲ تن از مجلس سنا، به انتخاب رؤسای آنها) در شورا حضور دارند. رئیس شورا نیز از طرف کمیته‌ای مرکب از رؤسای دو مجلس قانونگذاری و یک فرد منتخب اعضای شورا برای مدت سه سال به این سمت انتخاب می‌گردد. بودجه شورای مطبوعات هند، که مطابق قانون مذکور از طریق مبالغ

و مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری را تدوین و تصویب نماید، برای بهبود و اعتدالی سطح ذوق‌ها و سلیقه‌های خوانندگان و افزایش شناخت آنان نسبت به حقوق و مسؤولیت‌های شهروندی، مساعدت کند و با هرگونه محدودیت برای کسب و انتشار اخبار مورد علاقه و نیاز عمومی جامعه، به مقابله بپردازد.

یکی از مهم‌ترین وظایف شورای مطبوعات هند، رسیدگی و تصمیم‌گیری راجع به شکایت‌های خوانندگان مطبوعات در مورد تخلف‌های روزنامه‌ها و خبرگزاری‌ها از اصول اخلاقی حرفه‌ای در جهت حفظ استانداردهای روزنامه‌نگاری است. تصمیمات شورا درباره این تخلف‌ها در صورت لزوم باید در تشریحات مربوط به آنها درج شوند.

در همسایگی هند، کشورهای سریلانکا و بنگلادش نیز به ترتیب از سال ۱۹۷۳ و سال ۱۹۷۴ دارای شوراهای مطبوعاتی شده‌اند. این شوراهای ظاهراً با پیروی از نمونه هند، به ابتکار دولت ایجاد گردیده‌اند. در بین کشورهای جنوب شرقی آسیا هم تجربه تأسیس «شورای مشورتی رسانه‌ها»^{۱۳} در فیلیپین (سال ۱۹۷۳)، شایان ذکر است. این شورا نیز به ابتکار دولت پدید آمده است.^(۷)

در جهان عرب، تنها کشورهای الجزایر، تونس، مصر و عربستان سعودی، به تجربه‌هایی در مورد تأسیس انواع خاصی از شوراهای مطبوعاتی و ارتباطی، دست زده‌اند.

جمهوری الجزایر، براساس قانون مصوب ۳ آوریل ۱۹۹۰ درباره اطلاعات^{۱۴} (ارتباطات جمعی)، که یک قانون جامع راجع به مقررات حاکم بر مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی بشمار می‌رود، به پیش‌بینی مقررات تأسیس شورایی موسوم به «شورای عالی اطلاعات»^{۱۵} پرداخته است.

این شورا، طبق قانون مذکور، یک «اقتدار اداری مستقل و دارای شخصیت

■ اگر چه اکثر شوراهای مطبوعاتی یا ارتباطی کنونی کشورها، با ابتکار نهادهای حرفه‌ای روزنامه‌نگاران و صاحبان و مدیران مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی، ایجاد شده‌اند، در عین حال دولت‌ها هم در این زمینه نقش مهمی ایفا کرده‌اند و برخی از این شوراهای به پیشنهاد قوه مجریه و تصویب قوه مقننه، پدید آمده‌اند.

■ نخستین شوراهای مطبوعاتی جهان، که در سال‌های ۱۹۱۲، ۱۹۱۶ و ۱۹۱۹ به ترتیب در نروژ، سوئد و فنلاند ایجاد شدند، با عنوان «دادگاه شرافت مطبوعات» و برای نظارت بر اجرای اصول اخلاقی حرفه‌ای مصوب سازمان‌ها و نهادهای مالکان و مدیران مطبوعات و انجمن‌ها و اتحادیه‌های روزنامه‌نگاران، تشکیل شدند.

■ علاوه بر انگلستان، بسیاری از کشورهای اروپایی و آمریکایی و همچنین کشورهای آسیایی و آفریقایی هم در طول دهه‌های ۱۹۵۰ تا ۱۹۹۰، از شوراهای مطبوعاتی، رسانه‌ای و ارتباطی برخوردار شده‌اند.

پرداختی سالانه تمام روزنامه‌ها و خبرگزاری‌های آن کشور به این شورا و همچنین کمک‌های دریافتی از دولت، تأمین می‌شود.

هدف اصلی تأسیس شورا، براساس قانون یادشده، حراست از آزادی مطبوعات و حفظ و تعالی استانداردهای روزنامه‌نگاری در جمهوری هند، تعیین شده است. در کنار آن، شورا موظف است به حفظ استقلال مطبوعات نیز کمک کند

(۲ تن از روزنامه‌های بزرگ دارای بیش از ۵۰ هزار نسخه تیراژ، ۲ نفر از روزنامه‌های متوسط با تیراژ بین ۱۵ تا ۵۰ هزار نسخه و ۲ تن از روزنامه‌های کوچک با تیراژ کمتر از ۱۵ هزار نسخه) هستند. یک نفر، نمایندگی خبرگزاری‌ها را داراست، ۳ تن از میان متخصصان برجسته آموزش و پرورش، علوم، حقوق و ادبیات و فرهنگ (به انتخاب یک کمیسیون خاص دانشگاهی، هیأت عمومی قانون

حقوقی و خودمختاری مالی» است و برای آن هدف‌ها، اختیارات و هدف‌های متعددی تعیین گردیده‌اند، که مهم‌ترین آنها به این قرارند:

– مشخص کردن شیوه‌های اعمال حق بیان عقاید از سوی گرایش‌های فکری مختلف.

– تضمین استقلال و بی‌طرفی رادیو و تلویزیون، بخش دولتی و خودمختاری حرفه‌ای روزنامه‌نگاران و ارتباط‌گران دیگر این بخش.

– حراست از شفافیت قواعد اقتصادی فعالیت‌های خبری.

– پیشگیری از تمرکز مالی، سیاسی یا ایدئولوژیک و وسایل ارتباط جمعی.

– اظهار نظر راجع به اختلافات مربوط به آزادی بیان و مسئولیت اخلاقی و وجدانی روزنامه‌نگاری، بین مدیران و همکاران و وسایل ارتباطی و خبری، از طریق داوری منصفانه.

– کوشش برای ایجاد تفاهم و سازش در مورد اختلافات ناشی از آزادی بیان و حقوق شهروندان در استفاده از اطلاعات، پیش از مراجعه یکی از طرف‌های اختلاف (خواننده، شنونده و بیننده و مدیر نشریه یا بخش خبری رادیویی و تلویزیونی) به مقام‌های قضایی صالحه.

– تعیین قواعد و ضوابط کمک‌های دولت به مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی و مراقبت درباره توزیع عادلانه این کمک‌ها در میان ارگان‌های خبری.

– حراست از اجرای اصول و هنجارهای آگهی‌های بازرگانی و نظارت بر محتوا و شیوه‌های برنامه‌ریزی تبلیغاتی و وسایل ارتباط جمعی (ماده ۵۹ قانون)

علاوه بر موارد فوق «شورای عالی اطلاعات» می‌تواند شرایط صدور کارت حرفه‌ای روزنامه‌نگاران و نهاد مسئول آن و نیز مدت اعتبار و شرایط ابطال این کارت و رسیدگی به شکایت‌های مربوط به آن را مشخص کند (ماده ۳۰ قانون)!

شورای مذکور از اختیار، صدور

اجازه‌نامه‌های تأسیس فرستنده‌های رادیویی و تلویزیونی و نظارت بر رعایت وظایف خاص آنها در استفاده از امواج هم برخوردار است (ماده ۶۱ قانون).

این شورا، هر سال گزارش جامعی از فعالیت‌های سالانه و چگونگی اجرای وظایف قانونی خود به رئیس‌جمهوری، رئیس مجمع ملی (پارلمان) و نخست‌وزیر الجزایر ارائه می‌کند و آن را برای اطلاع عمومی منتشر می‌سازد (ماده ۶۳ قانون).

کمیسیون‌های ویژه‌ای نیز زیر نظر شورا تشکیل می‌شوند که مهم‌ترین نمونه‌های

۶ سال است. اعضای شورا غیر قابل عزلند و تجدید انتخاب آنان برای دوره‌های بعد بلامانع است (ماده ۷۳ قانون).

اجرای مقررات مورد پیش‌بینی در قانون مصوب آوریل ۱۹۹۰ راجع به شورای عالی اطلاعات الجزایر، از سال ۱۹۹۴، پس از یک تجربه کوتاه، تحت تأثیر شرایط بحرانی و منازعات سیاسی و نظامی شدید این کشور، از سوی دولت متوقف شده است و اعتراض‌های مکرر روزنامه‌نگاران برای تجدید فعالیت آن تاکنون بی‌نتیجه مانده‌اند. (۸)

■ در میان کشورهای در حال توسعه، تجربه‌های هند و الجزایر برای تأسیس شوراهای مطبوعاتی، به عنوان نخستین و آخرین تجربه‌های جالب توجه در این زمینه، شایان یادآوری‌اند.

■ در جهان عرب، تنها کشورهای الجزایر، تونس، مصر و عربستان سعودی، به تجربه‌هایی در مورد تأسیس انواع خاصی از شوراهای مطبوعاتی و ارتباطی، دست زده‌اند.

■ جمهوری الجزایر، براساس قانون مصوب ۳ آوریل ۱۹۹۰ درباره اطلاعات (ارتباطات جمعی)، که یک قانون جامع راجع به مقررات حاکم بر مطبوعات و سایر وسایل ارتباط جمعی بشمار می‌رود، به پیش‌بینی مقررات تأسیس شورایی موسوم به «شورای عالی اطلاعات» پرداخته است.

باید در نظر داشت که تجربه قانونگذاری الجزایر درباره تأسیس شورای عالی اطلاعات، با تجربه‌های غیردولتی انگلستان و آلمان و کشورهای غربی دیگر و همچنین با برخی از تجربه‌های دولتی کشورهای در حال توسعه نظیر هند، راجع به ایجاد شوراهای مطبوعاتی تفاوت‌های شایان توجهی دارد. در تجربه‌های غیردولتی و دولتی مذکور، هدف اصلی تشکیل شوراهای مورد نظر، حراست از آزادی و استقلال مطبوعات و نظارت بر اجرای اصول اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری بوده است. در حالی که در

آن، کمیسیون سازمان حرفه‌ای و کمیسیون اخلاق حرفه‌ای به‌شمار می‌روند (ماده ۶۷ قانون).

شورای عالی اطلاعات الجزایر، دارای ۱۲ عضو است که ۶ تن آنان از میان روزنامه‌نگاران حرفه‌ای مطبوعات و رادیو و تلویزیون، که حداقل دارای ۱۵ سال سابقه خدمت حرفه‌ای باشند، انتخاب می‌گردند. ۳ نفر از اعضای شورا به وسیله رئیس جمهوری و ۳ تن دیگر به وسیله رئیس مجمع ملی برگزیده می‌شوند. (ماده ۷۲ قانون)

مدت عضویت در شوراهای یادشده،

تجربه الجزایر به ایجاد یک نهاد واحد برای هدف‌های مختلف، توجه شده است. در کشور تونس نیز از ژانویه ۱۹۸۹، یک «شورای عالی ارتباطات»^{۱۶} تشکیل شده است. این شورا، نهادی مشورتی است که زیر نظر رئیس جمهوری این کشور قرار دارد و اعضای آن، نمایندگان منتخب سازمان‌های ارتباطی دولتی و شخصیت‌های معرف کثرت‌گرایی فکری و سیاسی هستند^(۹) به‌طور کلی، این شورا، تنها به لحاظ نام و عنوان آن می‌تواند در کنار شوراهای مطبوعاتی و ارتباطی مورد بررسی در این مبحث قرار گیرد و با

می‌کند».

ترکیب شورای مذکور، که رئیس جمهوری مصر درباره آن تصمیم می‌گیرد، اکنون به این ترتیب است:

- رئیس مجمع مشورتی (پارلمان مصر) به عنوان رئیس شورا
- رؤسای شوراهای اداری (هیأت‌های مدیره) مؤسسات مطبوعاتی ملی (روزنامه‌های دولتی)
- سردبیران روزنامه‌های ملی (روزنامه‌های دولتی)
- سردبیران روزنامه‌های احزاب سیاسی

مسائل مطبوعات به انتخاب مجمع

مشورتی مصر

– دو حقوقدان فعال به انتخاب مجمع

مشورتی مصر (ماده ۳۶ قانون)

مدت عضویت اعضای شورای عالی

مطبوعات، چهار سال است و تجدید

عضویت آنان مانعی ندارد (ماده ۳۷

قانون) این شورا از بودجه مالی مستقلی

برخوردار است که میزان آن همه ساله در

بودجه عمومی دولت پیش‌بینی می‌شود

(ماده ۴۵ قانون).

مهم‌ترین هدف‌ها و اختیارات شورای

عالی مطبوعات مصر به این قرارند:

– دادن نظرهای مشورتی راجع به

طرح‌ها و لایحه‌های قانونی مربوط به

سازماندهی مطبوعات.

– تصمیم‌گیری‌های مقتضی برای

تقویت، توسعه و اعتلای مطبوعات و

تشکیل صندوق کمک به آنها.

– حمایت از حرفه روزنامه‌نگاری و

تضمین حقوق روزنامه‌نگاران و انجام

وظایف آنان.

– تصویب مجموعه مقررات اخلاقی

روزنامه‌نگاری و اصول و قواعد

تضمین‌کننده رعایت و اجرای آن.

– تضمین حداقل حقوق و دستمزد

مناسب برای روزنامه‌نگاران و کارکنان

مؤسسات مطبوعاتی.

– تعیین سهمیه کاغذ مؤسسات

مطبوعاتی، قیمت روزنامه‌ها و مجله‌ها،

نرخ‌ها و فضای آگهی‌های دولتی و بخش

عمومی.

– مقابله علیه تهدید و تجاوز به آزادی

و استقلال مطبوعات و رسیدگی به

شکایت‌های مربوط به لطمه علیه حقوق

و حیثیت افراد (ماده ۴۴ قانون).

همچنین شورای یاد شده حق دارد

بدون آن‌که به اقدام‌های قضایی مدنی،

جزایی یا سیاسی علیه مطبوعات وارد

شود، در صورت نقض وظایف و تعهدات

مورد پیش‌بینی برای روزنامه‌نگاران در این

قانون یا قانون سندیکای روزنامه‌نگاران یا

■ **جمهوری مصر هم به موجب قانون مطبوعات مصوب دوم رمضان سال ۱۴۰۰ ق (۱۴ ژوئیه ۱۹۸۰)، یک «شورای عالی مطبوعات» تأسیس کرده است.**

■ **شورای عالی مطبوعات مصر گزارش‌های سالانه خود را که حاوی وضع مطبوعات، موضوع‌های مورد رسیدگی شورا، لطمات وارد شده به آزادی مطبوعات و شرایط مالی و اقتصادی مؤسسات مطبوعاتی است به رئیس‌جمهور ارائه می‌کند.**

■ **در عربستان سعودی نیز در ژانویه ۱۹۷۶ یک «شورای عالی اطلاعات» با ریاست وزیر کشور و مشارکت وزیر اطلاعات و وزیر امور خارجه و عده‌ای از مسؤولان و شخصیت‌های فعال در زمینه‌های مختلف خبری و مطبوعاتی و ارتباطی تشکیل شده است.**

نمونه‌های مهم این قبیل شوراهای در کشورهای غربی و همچنین با نمونه‌های برجسته آن، در کشورهای در حال توسعه، مانند هند و الجزایر، فاصله زیادی دارد.

– جمهوری مصر هم به موجب قانون مطبوعات مصوب دوم رمضان سال ۱۴۰۰ ق (۱۴ ژوئیه ۱۹۸۰)، یک «شورای عالی مطبوعات»^{۱۷} تأسیس کرده است.

شورای عالی مطبوعات مصر، براساس ماده ۳۵ قانون یاد شده «یک نهاد مستقل برخوردار از شخصیت حقوقی است که بر مسائل مطبوعات، به منظور تضمین آزادی و استقلال آنها، نظارت

– رئیس سندیکای روزنامه‌نگاران
– رئیس مرکز عمومی اطلاعات
– رئیس شورای اداری (هیأت مدیره) خبرگزاری خاورمیانه
– رئیس شورای دبیران اتحادیه رادیو و تلویزیون
– رئیس سندیکای کارکنان مطبوعات، چاپخانه‌ها و مؤسسات انتشاراتی
– رئیس شورای اداری (هیأت مدیره) شرکت ملی بخش مطبوعات
– رئیس اتحادیه نویسندگان
– برخی از شخصیت‌های علاقه‌مند به

مجموعه مقررات اخلاقی حرفه‌ای، جهت رسیدگی به آن کمیسیون تحقیقی مرکب از سه عضو با شرکت یک روزنامه‌نگار و دو حقوقدان عضو شورا و به ریاست قدیمی‌ترین آنان از لحاظ عضویت در شورا، تشکیل دهد و با مشخص کردن اتهامات، پرونده را برای اقدام انضباطی به نهاد مورد پیش‌بینی در قانون مربوط به سندیکای روزنامه‌نگاران ارجاع کند (ماده ۴۶ قانون).

شورای عالی مطبوعات مصر گزارش‌های سالانه خود را که حاوی وضع مطبوعات، موضوع‌های مورد رسیدگی شورا، لطمات وارد شده به آزادی مطبوعات و شرایط مالی و اقتصادی مؤسسات مطبوعاتی است به رئیس‌جمهور ارائه می‌کند (۱۰).

باید یادآور شد که غیر از اختیارات و صلاحیت‌های ویژه شورای عالی مطبوعاتی مصر به صورت مندرج در قسمت چهارم قانون مطبوعات این کشور، اختیارات و صلاحیت‌های دیگری نیز مطابق این قانون برای شورای مذکور

پیش‌بینی گردیده‌اند. برخی از این اختیارات و صلاحیت‌ها، با فلسفه وجودی و هدف‌های اصلی این‌گونه شوراها تعارضی ندارند و بعضی دیگر از آنها براساس آن لطمه وارد می‌کنند. به‌همین لحاظ پیش‌بینی ماده ۷ قانون مطبوعات مصر، راجع به ضرورت انطباق دریافت کمک‌های دولتی از سوی روزنامه‌نگاران با قواعد و ضوابط مشخص شده از طرف شورای عالی مطبوعات و پیش‌بینی ماده ۱۲ قانون یادشده درباره لزوم مراجعه شکایت‌کنندگان علیه امتناع مدیران مطبوعات از درج پاسخ‌های توضیح‌دهنده و تصحیح‌کننده آنان به مطالب مندرج در نشریات، به شورای عالی مطبوعات، پیش از طرح دعوی مربوط به آن در مراجع قضایی، با هدف‌ها و وظایف متعارف شوراهای مطبوعاتی،

مغایرت ندارند. در صورتی که مقررات مورد پیش‌بینی در مواد ۱۴ و ۱۵ قانون مطبوعات مصر، که در آنها شورای مذکور به عنوان مرجع دریافت اعلام نامه‌های تأسیس نشریات و موافقت با صدور اجازه‌نامه‌های انتشار آنها معرفی شده است با هدف‌ها و وظایف اصلی این‌گونه شوراها که بیشتر به حراست از آزادی مطبوعات و پیشبرد استانداردهای روزنامه‌نگاری و کمک به اجرای اصول اخلاقی حرفه‌ای استوارند، تعارض پیدا می‌کند. زیرا مأموریت شورای عالی مصر برای تصمیم‌گیری درباره صدور اجازه‌نامه تأسیس نشریات، با اصول حقوقی جهانی آزادی مطبوعات، دائر بر رعایت اصل انتشار آزادانه روزنامه‌ها و مجله‌ها و ممنوعیت توسل به هرگونه اقدام پیش‌گیرانه و احتیاطی، مانند کسب اجازه قبلی انتشار، سپردن ودیعه مالی به دولت یا سانسور مندرجات پیش از انتشار - که در اصطلاح علمی حقوق مطبوعات، محدودیت‌های پیش از انتشار محسوب می‌شوند - تعارض پیدا می‌کند.

علاوه برایراد مهم اخیر، تعیین ترکیب اعضای این شورا از سوی رئیس‌جمهور مصر و وابستگی آن به عالی‌ترین مقام دولتی آن کشور هم اساس استقلال شورای یاد شده را زیر سؤال می‌برد در حالی که با بررسی سیر تحول شوراهای مطبوعات در طول یک قرن اخیر، مشخص شد که ساختار آرمانی این نهاد، بر غیردولتی بودن آن و مشارکت دوجانبه نمایندگان گردانندگان مطبوعات و نمایندگان روزنامه‌نگاران حرفه‌ای، با همکاری نمایندگان خوانندگان و اقراد معمولی جامعه، استوار است.

در عربستان سعودی نیز در ژانویه ۱۹۷۶ یک «شورای عالی اطلاعات» با ریاست وزیر کشور و مشارکت وزیر اطلاعات و وزیر امور خارجه و عده‌ای از مسؤولان و شخصیت‌های فعال در

زمینه‌های مختلف خبری و مطبوعاتی و ارتباطی تشکیل شده است. این شورا علاوه بر مداخله در سیاست‌گذاری اطلاعات و ارتباطات، بر اجرای سیاست‌های اطلاعاتی و ارتباطی نیز نظارت می‌کند و برای کنترل وسایل ارتباط جمعی و به ویژه مطبوعات، اهمیت زیادی قائل است (۱۱).

به این‌گونه شورای عالی اطلاعات این کشور را هم مانند شورای عالی ارتباطات تونس، تنها از لحاظ شباهت اسمی با شوراهای مطبوعاتی، رسانه‌ای اطلاعاتی یا ارتباطی مورد بررسی در کشورهای دیگر، می‌توان طرف توجه قرار داد. درغیراین صورت، با توجه به دولتی بودن این شورا و دنبال کردن هدف‌هایی خارج از هدف‌های متعارف تأسیس شوراهای مذکور، ذکر آن در کنار این شوراهای ضرورت ندارد. □

پی‌نوئیس‌ها:

1. Ombudsman
2. The Press Council
3. The Press Complaints Commission (P.C.C)
4. The Press and the People
5. Lord McGregor
6. David Calcutt
7. The Code of Practice
8. Presserat
9. The Media Council
10. The Twenty Century Fund
11. The National Press Council
12. The Indian Press Council
13. The Media Advisory Council
14. La Loi du 3 Avril 1990 relative à L'information
15. Le Conseil Supérieur de l'Information
16. Le Conseil Supérieur de la Communication
17. Le Conseil Supérieur de la Presse

منابع:

۱. برای آگاهی بیشتر از سیر تحول تدوین و تصویب اصول اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری در سطح‌های ملی و بین‌المللی و منطقه‌ای و همچنین سبانی نظری اخلاقی

- حرفه‌ای روزنامه‌نگاری به مأخذهای زیر مراجعه شود:
- Jones, J. Clement *Mass Media Codes of Ethics and Councils: A Comparative International Study on Professional Standards*. Paris: Unesco(Reports and Papers on Mass Communication, Special Issue), 1980, PP.20-69.
- Cornu, Daniel, *Journalisme et Verite: Pour Une Ethique de l'information*. PP 41-142,478-494
- پوست، کامپرس. «رعایت اصول اخلاقی در روزنامه‌نگاری». ترجمه مهین دخت صبا. تحقیقات روزنامه‌نگاری، سال ۳، ش ۱۰، فروردین‌ماه ۱۳۴۷، صص ۴-۸ و به ویژه صص ۷ و ۸.
- عسکری، محمدرضا. «شرف روزنامه‌نگاری». تحقیقات روزنامه‌نگاری. سال ۳، ش ۱۱ و ۱۲، مهرماه ۱۳۴۷، صص ۲۸ و ۲۹.
- امینی، رضا. «اصول اخلاقی روزنامه‌نگاری». تحقیقات روزنامه‌نگاری، سال ۳، ش ۱۱ و ۱۲، مهرماه ۱۳۴۷، صص ۳۰ و ۳۱.
- نور و نسترنک، کارل. «اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری؛ جنبه‌های پنهان و آشکار». ترجمه مجتبی صفوی، رسانه، سال ۶، ش ۳، پاییز ۱۳۷۴، صص ۷۶-۷۷.
- کریستیانز، کلبفورد. جی. «اخلاق رسانه‌ای: مبارزه اخلاق رسانه‌ای با امپریالیسم فرهنگی». ترجمه سینو بهتاش. رسانه، سال ۷، ش ۳، پاییز ۱۳۷۵، صص ۳۰-۳۳.
- هوسمن، کارل. بحران وجدان: اخلاق روزنامه‌نگاری. ترجمه داود حیدری. انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، معاونت مطبوعاتی و تبلیغاتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵.
- سنی‌مان، بی. جی. (و) دیگران. نگاهی دیگر به اخلاق رسانه‌ای. ترجمه محمود حقیقت‌کاشانی (و) دیگران. تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۵.
- مریل، جان. «مقررات اخلاقی حرفه روزنامه‌نگاری در انگلستان، هند، نیجریه و پاکستان». ترجمه محمدحسن اسدی طاری. رسانه، سال ۴، ش ۲، تابستان ۱۳۷۲، صص ۲۴-۲۶.
- «اصول اخلاقی روزنامه‌نگاران در آسیای جنوب شرقی». رسانه، سال ۶، ش ۲، تابستان ۱۳۷۴، صص ۱۰۲-۱۰۵. در این گزارش، علاوه بر متن اصول اخلاقی مشترک یادشده، متن‌های مجموعه‌های مقررات اخلاقی حرفه‌ای مورد توافق انجمن‌ها و اتحادیه‌های روزنامه‌نگاری هرکدام از کشورهای عضو (اندونزی، تایلند، سنگاپور، فیلیپین و مالزی) نیز درج شده‌اند.
۲. برای شناخت دیدگاه‌های روزنامه‌نگاران و محققان ارتباطات ایران درباره اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری و همچنین چگونگی برگزاری نخستین هم‌اندیشی اخلاق مطبوعاتی روزنامه‌نگار مسلمان، می‌توان به مأخذهای زیر رجوع کرد:
- رستگار، لیلا. «اخلاق حرفه‌ای و روزنامه‌نگاران ایران: گزارش ویژه». رسانه، سال ۷، ش ۳، پاییز ۱۳۷۵، صص ۱۹-۲۱.
- مقدم فر، حمید. «اخلاق حرفه‌ای و فواینین مطبوعاتی». رسانه، سال ۷، ش ۳، پاییز ۱۳۷۵، صص ۸۸-۹۱.
- مهدی‌زاده، سیدمحمد. «مطبوعات و اخلاق گفت‌وگو». رسانه، سال ۷، ش ۳، پاییز ۱۳۷۵، صص ۸۱-۸۷.
- محبین‌راد، دکتر مهدی. «ارائه مدلی برای روزنامه‌نگاری در جوامع اسلامی». رسانه، سال ۷، ش ۴، زمستان ۱۳۷۵، صص ۷۰-۷۷.
- رویکرد اخلاقی در رسانه‌ها: مجموعه مقالات تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، جلد اول، ۱۳۷۵.
- محمد شمیرانی، منوچهر. «اخلاق مطبوعاتی را نهادینه کنیم: گزارشی از نخستین هم‌اندیشی اخلاق مطبوعاتی روزنامه‌نگار مسلمان - ۱۹ تا ۲۲ آذرماه ۱۳۷۵». رسانه، سال ۷، ش ۴، زمستان ۱۳۷۵، صص ۸۶-۹۱.
- بیانیه پابانی نخستین هم‌اندیشی اخلاق مطبوعاتی روزنامه‌نگار مسلمان. رسانه، سال ۷، ش ۴، زمستان ۱۳۷۵، صص ۱۰-۱۱.
- خان‌احمدی، علی. اصول اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری از دیدگاه روزنامه‌نگاران ایران: بررسی و نظریه‌پردازی پیرامون مفاهیم و معیارهای اصول اخلاق حرفه‌ای. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم ارتباطات اجتماعی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی سال تحصیلی ۷۶-۱۳۷۵، استاد راهنما: دکتر رؤیا معتمدزاد، ۲۸۴ ص.
- معتمدزاد، کاظم. «مبانی اخلاق حرفه‌ای روزنامه‌نگاری: یک طرح پیشنهادی». مجموعه مقالات دومین سمینار بررسی مسائل مطبوعات ایران. تهران: انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۷، جلد دوم، صص ۹۴۴-۹۴۸.
۳. برای اطلاع بیشتر در مورد سیرتاریخی تأسیس و تحول شورای مطبوعات انگلستان و چگونگی ایجاد کمیسیون شکایت‌های مطبوعاتی به جای آن، به مأخذهای زیر مراجعه شود:
- Levy, H. Phillip, *The Press Council: History, Procedure and Cases*. London: Macmillan, 1967
- Appia, Henry et Bernard Cassen, *Presse, Radio et Television en Grande Bretagne*. Paris: Armand Colin, 1969, PP.158-162, 180, 181.
- Tunstall, Jermy, *The Media in Britain*, New York: Columbia University Press, 1983, PP. 267-271.
- Balle, Francis, *Medias et Socetes*, 7eme Edition, Paris: Montchreaitien, 1994, PP.
- 297-300
- Watson, James and Anne Hill, *A Dictionary of Communication and Media Studies*, Third Edition, London: Edward Arnold, 1994, PP. 23,24.
۴. برای آگاهی بیشتر درباره شوراها مطبوعاتی و رسانه‌های سایر کشورهای غربی به مأخذ زیر رجوع گردد:
- Jones, J. Clement, *Mass Media Codes of Ethics and Councils: A Comparative International Study on Professional Standards*, PP.24-26, 19, 29-31.
۵. راجع به شورای مطبوعات سوئیس می‌توان به مأخذ زیر رجوع کرد:
- Cornu, Daniel, *Journalisme et Verite: Pour une Ethique de l'information*. PP.50,51
۶. برای اطلاع بیشتر درباره شوراها مطبوعاتی در ایالات متحده آمریکا و کانادا، به مأخذ زیر مراجعه شود.
- Jones, L. Clement *Mass Media Codes of Ethics and Councils: A Comparative International Study on Professional Standard*. PP. 41-43, 37-39.
۷. در زمینه شوراها مطبوعات در هند و بنگلادش به مأخذهای زیر رجوع گردد:
- Bakshi, P.M. *Press Law: An Introduction* New Delhi: I.R.F.I, 1986, PP. 19-205
- Venkateswaran, K.S. (Compiled by). *Mass Media Laws and Regulations in India*. Singapore: Asian Mass Communication Research and Information Center (A.M.I.C.), 1993, PP 519-536
- Shamesur Rahman, Ghazi, *Laws Relating to Press in Bangladesh Dhaka: Khoshrouz Kital Mahal*, 1985, P.P 172, 185
- Gaziul Hoque, Abu Nasr (Compiled by), *Mass Media : Laws and Regulations in Bangladesh*, Singapore: Asian Mass Communication Research and Information Center (A.M.I.C.), 1992, PP.6-65.
۸. برای بررسی مقررات شورای عالی اطلاعات الجزایر، می‌توان به مأخذ زیر مراجعه کرد:
- Derradji Ahmed, *Le Droit de la Presse et la Liberte d'information et d'Opinion dans les Pays Arales*. Paris: Published, 1995, PP.150-167.
۱۰. راجع به مشخصات صص ۱۹۳ تا ۲۰۵ رجوع نمود. شورای عالی مطبوعات تونس، اطلاعات مختصری در مأخذ فوق (یادداشت ش ۱۳)، صص ۱۲۵ درج شده‌اند.
۱۱. اطلاعات مختصری درباره شورای عالی اطلاعات عربستان سعودی نیز در مأخذ ش ۱۲، صص ۱۲۵، درج شده‌اند.